

KÜLÖNFÉLÉK

Gombocz Zoltán szobrának avatására*

Tisztelt Kollégium! Mindannyian tudjuk, hogy az igazán jelentős tudósokat nemcsak saját koruk, hanem az utódok több nemzedéke is számon tartja és becsüli. Nem változtat ezen, ha eredményeik az újabb kutatások fényében nem mindig állják meg a helyüket, elvetik vagy legalább átértékelik

* Elhangzott az Eötvös Kollégiumban 2006. október 11-én.

azokat. A humán tudományok művelőinek talán fokozottabban kell számolniuk ezzel az eshetőséggel, mint a természettudósoknak.

Gombocz Zoltán azért jelentős tudós, mert halála után hét évtizeddel is él a hatása. Mert nemcsak egy a kortárs nyelvészprofesszorok között, hanem korának kiemelkedő magyar nyelvtudósa volt. Nemcsak egy vagy két területét művelte szélesebb értelemben vett szaktudományának, hanem szinte minden fontos ágazatát. Nemcsak azt értékeljük, hogy a nyelvtörténész némelyik etimológiája száz év távlatában is megáll a lábán, vagy hogy a magyar nyelv őtörök jövevényszavait fölényes biztonsággal számba vette, hanem még inkább azt, hogy a nyelvstudomány körén túl ösztönözte az őstörténeti, a művelődéstörténeti és a néprajzi kutatásokat is, hogy csak a legfontosabb területekre utaljak. Azaz munkássága általános történeti és elméleti értékű. Széles látóköre és tárgyi tudása, nagy műveltsége, termékeny intellektuális nyugtalansága a magyar tudomány egyik jelentős alakjává avatta.

Írásait és a róla szóló írásokat olvasva minduntalan meggyőződhetünk egyetemes jelentőségéről és kiváló emberi tulajdonságairól. Számomra mégis a legmélyebb élményt egyetemünk dísztermében 2002-ben elhelyezett szobrának, e mostani szobor előzményének az avatásán elhangzott tanúságtévő beszédek jelentették. Három egykori kollégistája, nem szakos tanítványa beszélt róla (Borzák István, Harmatta János, Kosáry Domokos), csaknem hetven esztendő távolából olyan elevenen idézve alakját, mintha csak a közelmúltban kellett volna végrelegesen búcsút venniük tőle. Élményeik frissességével tanúsították, hogy egész életre szóló indíttatásokat kaptak nemcsak a tudóstól, hanem a nagyszerű pedagógustól és az emberséges embertől is, ezeket a felejtés nem tudta kikezdeni.

Augusztus 18-án volt 111 éve, hogy az uralkodó jóváhagyta az eredeti báró Eötvös József Collegium alapítását. Öt év múlva száz esztendő lesz a hajdan „új”-nak mondott Ménesi úti épület. E jeles adatok említésével most csupán az a szándékom, hogy az idő múlását hozzánk közel eső utalásokkal érzékeltessem. Egyre távolodik tőlünk az intézményt fölsozlato, a magyar kultúrára és oktatásra súlyos csapást mérő politikai büntetés is, amit sosem tetek jóvá, talán nem is lehet jóvátenni. Az a nemzedék, amelyhez tartozom, csupán az épületet, a könyvtárat és a visszajáró régi kollégisták alkalmankénti társaságát örökölhette, csak idézhette, de nem lehetett részese a legendás kollégiumi szellemnek, és – nem véletlenül hagyom a fölsozlolás végére – nem ismerhette személyesen Gombocz Zoltánt sem, akit egyik igazgató utóda, Keresztúry Dezső e szellem „legteljesebb kifejeződésé”-nek mondott.

Gombocz Zoltán méltatásához igazán nem kell évfordulókat keresnünk, ünneplés adta lehetőségekbe fogoznunk. Nincs is most semmi efféle ok. Gombocz az Eötvös Kollégium legelső évfolyamának tagja, a saját neveltek közül – vitathatatlanul elismert tehetsége okán – az első kinevezett kollégiumi tanár, majd második igazgatója, s ebben a státusban az első sikeres negyedszázad méltó folytatója volt.

Nem feladatomban, nem is szükséges a mai alkalommal vázolni Gombocz Zoltán életútját, ismeretmi munkásságát. Méltatásokban – noha azok talán nem mind és nem minden tekintetben érdemiek – nincs hiány. 1935. május 1-jén a bölcsészkar tanácsülésen bekövetkezett váratlan és hirtelen halála mélyen megrendítette barátait, ismerőseit, diákjait. Ami gyakorinak nem mondható, öccse, a neves botanikus Endre összegyűjtötte és kötetbe foglalva kiadta az emlékezéseket és nekrológokat. Több életrajzi monográfiát is írtak róla.

Bizonyára sokan ismerik közülünk a P. NORA francia történész által a közeli múltban alkotott fogalmat az emlékezet helyeiről. Az emlékezet helyei nemcsak topográfiailag meghatározható terek, nemcsak emlékművek, épületek, hanem tárgyak, s ami nagyon fontos számunkra: események, gondolatok, a szellem emlékei is; ebben az értelemben Gombocz Zoltán alakjának és életművének idézése, sőt az is, hogy most ennyien és akik itt vagyunk ez egyszeri alkalommal, ünnepljük szobrának föl-avatását. Az emlékezet helyei köthetik, kötik össze a hajdani nagyhirű kollégiumban és a később ebben az épületben lakó, tanuló nemzedékeket.

Mozgalmas és nyugtalan idők járnak ránk, sajnos ezek manapság sem olyanok, hogy ne kelljen félteni emlékezetünk helyeit, ne kelljen óvva gondolni a Ménesi úti épületre és a benne tudósnak, tanárnak, s merem remélni, hogy tudós tanárnak is készülő ifjúságot. Minden emlékmű és minden

emlékezés sokszorozza a helyhez kötődésünket, s mert ez egyáltalán nem a múlthoz való egyoldalú ragaszkodás, hanem messze tekintés is, erősíti a tudomány műveléséért, az ifjúság neveléséért, a jövőért érzett felelősségünket. Gondolom, hogy ebben föltétlenül mindannyian találkozunk Gombocz úr – ahogyan kollégistái emlegették egymás között – szellemével.

A Domonkos Béla szobrászművész alkotásának itt a kollégiumban történő felállítását a kollégium kurátorának, Borzsák István professzornak, az ő áldozatkészségének köszönjük. Borzsák professzor úr, Gombocz Zoltán hálás és hűséges diákja sok esztendeje következetesen irányítja az utókor figyelmét tanára emberi és tudósi nagyságára. Ő kezdeményezte többedmagával és meg is valósította e mostani szobor előzményének elhelyezését egyetemünk dísztermében. Ahogyan ott az aulában, itt is jó társaságban van Gombocz Zoltán. Lent a bejáratnál az első kurátor, Eötvös Loránd és az első igazgató, Bartoniek Géza aranybetűs emléktáblája látható, a lépcsőház fordulójában ugyancsak az első kurátor és, ha lehet rangsorolni a kiválóságokat, alighanem legmagasabbra törő diákja, Kodály Zoltán mellszobra. Mind éppúgy személyes ismerősei voltak neki, mint a kapualj tábláin megörökített nevek viselői, a sokáig kényszerűen feledésbe taszított hősi halottak. Szobrával együtt immár kisebb panteont alkotnak.

Ezek a falak tanárként és igazgatóként annyi sokszor látták Gombocz Zoltánt, éppen itt, ebben a lépcsőházban is. A Kollégium épületében ma nap nap után változatlanul sok diák, tanár és tudós kutató fordul meg, itt tanul, lakik és dolgozik. A panteon tehát nem zárt, nehezen megközelíthető, fennkölt csarnok, hanem sokak mindennapjainak nyitott tere. Bízom benne, hogy beláthatatlan hosszú ideig az is marad.

KÓSA LÁSZLÓ